



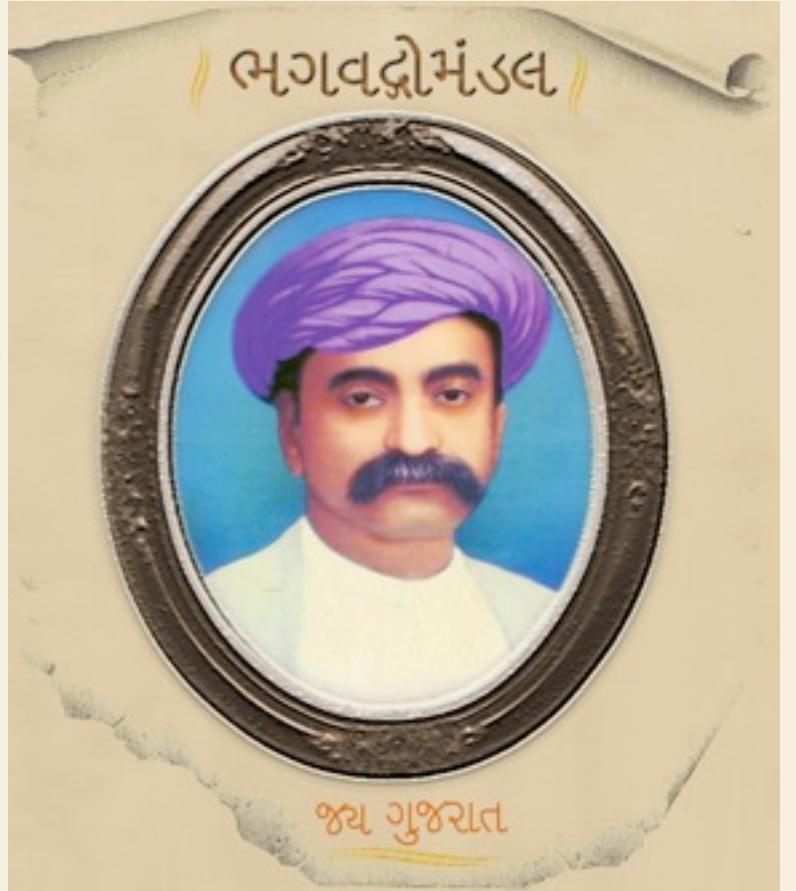
Bhagwadgomandal is the biggest and the most prolific work in Gujarati. Visionary Maharaja Bhagwadsinhji of Gondal gifted the original Bhagwadgomandal to the world after 26 years of scientific and detailed work. This encyclopedic dictionary is a cultural milestone of Gujarati language.

Ratilal Chandaria's GujaratiLexicon Team has digitized Bhagwadgomandal and created its digital avatar. The aim is to showcase the richness of such an indispensable resource for experts and lovers of Gujarati language. It is a treasure of knowledge and every Gujarati's pride.

Explore It!

## Key Features

- Cultural Landmark of Gujarati Language
- Comprehensive, Scientific and Rich Treasure Of Knowledge
- 2.81 Lakh Words, 8.22 Lakh Meanings, 26 Years Of Devotion, 9200 Pages - All At Single Click Now
- Indispensable Resource For Everyone
- Available In Original Animated And Digital Form on Internet & CD
- Fully Unicode
- Free



## Bhagwadgomandal - Jewel of Gujarati Language !



I do not have the caliber to write the foreword. I am fascinated by your courageous act. I believe this work will be a great service to our mother tongue.

**Mahatma Gandhi**

*( In response to request to write a preface for Bhagwadgomandal )*

Bhagwadgomandal is the biggest and the most prolific work in Gujarati. Visionary Maharaja Bhagwatsinhji of Gondal gifted the original Bhagwadgomandal to the world after 26 years of scientific and detailed work. Till date, this encyclopedic dictionary remains a cultural milestone of Gujarati language.

His Highness Shri Bhagwatsinhji Maharaja of Gondal has left his indelible mark on the footprints of time, not only as a great royal, but also as a great social and literary contributor. He played a pivotal role in promoting Gujarati language at the global level. Shri Bhagwatsinhji created a rich encyclopedic dictionary by devoting an unimaginable period of 26 productive years and by religiously scrutinizing and researching Gujarati language's rich vocabulary. Even today, the literary world salutes him for the creation of Bhagwadgomandal.

The name 'Bhagwadgomandal' is derived from two words - Bhagwad and Gomandal.

- Bhagwad means Bhagwatsinhji, large, prosperous, storehouse of knowledge, inspired by God, great
- Gomandal means lexicon, dictionary, encyclopedia, Gondal.

Thus Bhagwadgomandal means:

- Bhagwatsinhji's Dictionary
- Large Dictionary
- Rich Encyclopedia

- Treasure of Knowledge
- God Inspired Extensive Speech
- Greatness of Gondal

Bhagwatsinhji Maharaja was born on Oct 24, 1865. During his early days, his devotion and love for the language was evident from his preference for usage of Gujarati instead of English in courts, office and correspondence. Like everyone else, he experienced the need for a comprehensive and rich Gujarati dictionary. However, the important need was not met for a long time. Finally, Maharaja Bhagwatsinhji took the onus of creating the dictionary and started working on collecting new words in the year 1915. Maharaja indeed had a special character and impeccable values !

Maharaja Bhagwatsinhji followed the scientific and lexical approach for the creation of Bhagwadgomandal. He researched reliable reference books, important publications, novels, poetry collections, newspapers, periodicals, petitions, advertisements, reviews of plays and movies, price list of goods etc. He was passionately involved and he even collected the words from waste paper or fluttering leaflets or from any source that led to original and new words. He ensured that all the prevalent rules of the Gujarati language were religiously followed.

Even Oxford, Webster and Government of India follow the similar approach for creating corpus of words for creating lexicons and lexical research. Our great Bhagwatsinhji followed the same approach in as early as 1915. The author is in complete awe of Maharaja for his vision, approach, meticulousness and passionate devotion!

Shri Bhagwatsinhji started the administrative office of Bhagwadgomandal dictionary in Gondal on Oct 1, 1928. He launched the legendary work by initial contribution of 20,000 words collected by him. He released the first volume containing 902 pages on Aug 25, 1944. This was followed by the release of subsequent volumes in every 1 or 2 years. The ninth and the final volume was released on Mar 9, 1955. Unfortunately, Maharaja Bhagwatsinhji could not see the completion of his iconic work as he had expired on Mar 9, 1944.

Bhagwadgomandal is the most authentic representation of the spoken language of Gujarati people. It is a comprehensive classical resource covering excellent information about all the domains of religion, literature, art, business, science, society, culture, social science etc. It provides in-depth information on each and every word with not only its meaning but its pronunciation, type, grammar, idiom, example and even pictures, if needed. For example, the word 'KALA' has one line in Sarth, three lines of meaning in Bruhad Kosh. However in Bhagwadgomandal dictionary, this word has not only 62 meanings but also complete description of 64 different KALAs spread over 6 full size pages. Thus Bhagwadgomandal is not just a great dictionary but it is a powerful encyclopedia.

The Himalayan Bhagwadgomandal work was completed after 26 years of relentless effort and devotion. Approximately Rs 5 lakhs were spent on the publication. The cost of



production of this priceless work was Rs 545 but it was offered to the general public at a subsidized rate of Rs 146. Bhagwadgomandal is a unique work of Gujarati language.

The nine volumes of Bhagwadgomandal contain 9270 pages, 281, 377 words, 821, 832 meanings and 28,156 idioms. A person is truly enlightened once he opens Bhagwadgomandal. From the point of view of corpus and lexicography, this is matchless work. In fact, for the first time in history, the world came to know that Gujarati language has such a rich vocabulary through this dictionary. This resulted in Bhagwadgomandal being conferred various titles including 'The Roaring Ocean of Knowledge', 'Cultural Bible of Gujarati Language', 'Encyclopedia, 'Gujarati Language's Self-Consciousness', 'Collection of All Knowledge', 'Sea of Prosperity' etc.

We salute Shri Bhagwatsinhji for preserving the rich knowledge of our ancestors and making the information treasure available to general public in a very lucid form.

### Digital Bhagwadgomandal

Bhagwadgomandal occupies a special place in Gujarati language's rich cultural heritage. It is the most respected and referred encyclopedic work inspite of availability of other dictionaries like Sarth, Bruhad, Narm etc. The smile on the face of any Gujarati lover after searching Bhagwadgomandal is indeed magical.

Shri Ratilal Chandaria started working on a digital dictionary in 1975. He contributed his collection of words and started building a lexicon. When Bhagwadgomandal was reprinted in 1986, he immediately purchased a few sets. Like an expert connoisseur, he knew the importance of this work and decided to digitize Bhagwadgomandal in his lifetime.

Ratilal launched GujaratiLexicon after a Herculean effort of more than 2 decades. The site caught the imagination of the Gujarati lovers and received support from far and wide corners. This encouraged him to digitize Bhagwadgomandal using the technological expertise, latest tools and Unicode fonts. He undertook this project to enable each and every person residing in any corner of the world to use this treasure of knowledge, understand its richness and use it in every day life with ease.

The Objective of Digital Bhagwadgomandal is:

*“Digitalization and contemporarization of Bhagwadgomandal using the latest technological tools to preserve it as a part of our cultural heritage enhance its usage among current and potential lovers of Gujarati language and create its awareness for GeneratioNext.”*

The project is aimed at benefiting the lover of Gujaratis languages, researchers, academicians, authors, journalists, youth and all gujaratis across the world.

The Bhagwadgomandal (BG) team followed the following approach for digitization:

1. Securing Permission for Digitization of BG
2. Detailed Study of Original BG & BG Manuscripts

3. Create Expert Advisory Team
4. Create Standards For Data Entry & Final Result
5. Recruit Team of Data Entry & Proof Readers
6. Train Team on BG Basics and Data Entry
7. Software Programmers Create Special Software For Data Entry
8. Data Entry of BG
9. Two Levels of Checking of Data Entry
10. Expert Level Checking of Data Entry
11. Software Programmers Create BETA Website for BG
12. Feedback From Cross Section of Experts, General Public
13. Software Programmers Create CD Software for BG
14. Lokarpan

The Digital BG project was started on the auspicious day of Mahavir Jayanti April 18, 2008. The project has been executed at mission mode speed and is to be completed within one year. A record time !

Shri Ratilal Chandaria has many similarities with Shri Bhagwatsinhji. Visionary, Just, Able Administrator, Royal Persona, Kind And Sensitive Heart, Razor Sharp Memory, Impeccable Character, Inspiring Leadership, Love for Gujarati, Culturally Aware...Just like Shri Bhagwatsinhji, Shri Ratilal Chandaria has made innumerable physical, emotional and financial sacrifices for this project. Bhagwatsinhji was committed to adorn our mother tongue with rich work even at the ripe age of 80. Ratilal Chandaria is showing the similar love for language at the age of 87. Ratilal Chandaria's passion and labour of love for Gujarati language is famous at GujaratiLexicon.

Ratilal Chandaria's GujaratiLexicon is the most comprehensive Online Gujarati Language Resource. GujaratiLexicon is a landmark work in the history of Gujarati language containing resources of more than 25 lakh words. It aims to preserve, popularize and develop Gujarati language through the power of information technology. Lovers of Gujarati language can develop vocabulary, enjoy literature, read exclusive literature and join our mission through GujaratiLexicon.com.

GujaratiLexicon is a small attempt in contemporizing Gujarati and developing Gujarati Language Resources. It is the first comprehensive Indian language resource kit on the Internet.

GujaratiLexicon is marching ahead towards its 2 million visitors. The aim is to ensure that wherever Gujarati resides, there resides GujaratiLexicon.

GujaratiLexicon is marching ahead towards its 2 million visitors with a simple aim:  
***wherever Gujarati resides, there resides GujaratiLexicon !***

**Jai Gujarati !**

- Ashok Karania

## ‘ભગવદ્ગોમંડલ’

"દુનિયાની કોઈ પણ ભાષાના ઉત્તમ કોશની સરખામણીમાં 'ભગવદ્ગોમંડલ' ઊણો ઊતરે તેમ નથી. આ ફક્ત શબ્દકોશ નથી; પણ જ્ઞાનકોશ પણ છે."

ઉપરોક્ત ઉક્તિ પરથી અનુમાન કરી શકીએ કે 'ભગવદ્ગોમંડલ' એક અમૂલ્ય અને મહત્વનો જ્ઞાનકોશ છે. આવા મહાન જ્ઞાનકોશ-વિશ્વકોશની પ્રસ્તાવના લખવા માટે જ્યારે ગાંધીજીને કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તેમણે કહ્યું "પ્રસ્તાવના લખવાની મારી શક્તિ નથી. તમારા સાહસથી હું મુગ્ધ થયો છું. એથી માતૃભાષાની મોટી સેવા થશે એમ હું માનું છું."

ઈ.સ. 1865ની 24મી ઓક્ટોબરે ધોરાજીમાં જન્મેલ ભગવતસિંહજી એકમાત્ર રાજવી તરીકે નહિ; પરંતુ સામાજિક અને સાહિત્યક્ષેત્રે પણ અમૂલ્ય પ્રદાન આપીને ગણનાપાત્ર બન્યા છે. ગુજરાતી ભાષાને વિશ્વકક્ષા સુધી પહોંચાડવામાં તેમણે મહત્વની ભૂમિકા બજાવી છે. છઠ્વીસ છઠ્વીસ વર્ષની અખંડ સાધના કરીને ગુજરાતી ભાષાની શબ્દસમૃદ્ધિને ખૂણેખાંચરેથી શોધી કાઢીને મહારાજા ભગવતસિંહજીએ ગુજરાતી ભાષામાં આ રત્નમણિ સમાન મહાન જ્ઞાનકોશ "ભગવદ્ગોમંડલ"ની રચના કરી. આ કોશના રચયિતા તરીકે આજે પણ સાહિત્યજગત તેમને સન્માને છે.

'ભગવદ્ગોમંડલ' નામ 'ભગવત્' અને 'ગોમંડલ' એમ બે શબ્દોનું બનેલું છે. 'ભગવત્' એટલે ભગવતસિંહજી, બૃહત્, સમૃદ્ધિવાન, જ્ઞાનભરપૂર, પ્રભુપ્રેરિત કે ગૌરવવંતુ જ્યારે 'ગોમંડલ' એટલે શબ્દસંગ્રહ, શબ્દકોશ, જ્ઞાનકોશ, સરસ્વતીભંડાર કે ગોંડલ. આમ, 'ભગવદ્ગોમંડલ' એટલે (1) ભગવતસિંહજી શબ્દસંગ્રહ (2) બૃહદ્ શબ્દકોશ (3) સમૃદ્ધિવાન જ્ઞાનકોશ (4) જ્ઞાનભર્યો સરસ્વતી-ભંડાર (5) પ્રભુપ્રેરિત વ્યાપક વાણી અને (6) ગૌરવવંતું ગોંડલ.

ક્યેરી, તુમારો કે દક્ષતરીકામમાં અંગ્રેજી ભાષાને બદલે વધુમાં વધુ ગુજરાતી ભાષાને અને શબ્દોને પ્રાધાન્ય આપવામાં તેમનો માતૃભાષા પ્રત્યેનો પ્રેમ અને તેમની ભક્તિ પ્રગટ થાય છે. ગુજરાતીમાં સર્વાંગસંપૂર્ણ શબ્દકોશની ખામી ઘણા વખતથી સાલતી હતી. આથી એમણે ઈ.સ. 1915ની આસપાસથી કોઈપણ કોશમાં ન જોવા મળતા નવીન શબ્દોનો સંગ્રહ કરવા માંડ્યો. આ બાબતમાં એમની નિષ્ઠા અને ખેવના અજોડ હતી. તેમણે પ્રમાણભૂત ગ્રંથો, મહત્વનાં પુસ્તકો, નવલકથાઓ, કાવ્યસંગ્રહો વગેરેનો જ નહિ પરંતુ વર્તમાનપત્રો, માસિકો, નિવેદનો, જાહેરખબરો, નાટક સિનેમાનાં ચોપાનિયાંઓ, ચીજવસ્તુઓની મૂલ્યપત્રિકાઓ કે એવા કોઈપણ રદી જેવા શબ્દો ફરફરિયામાંથી, પણ ઉપયોગી જણાતા શબ્દોનો સંગ્રહ કરતા અને તેમાંથી જે શબ્દોમાં સરચાઈનો રણકો ઊઠે, તેને

જ કોશમાં સમાવવામાં આવતા. ગુજરાતી લોકોની બોલાતી ભાષાનું આમાં સાચામાં સાચું પ્રતિબિંબ ઝિલાયું છે. વળી આ કોશની રચના વખતે જોડણીના નિયમોને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે.

ઈ.સ. 1928ના ઓક્ટોબરની પહેલી તારીખથી તેમણે ગોંડલમાં 'ભગવદ્ગોમન્ડલ' કોશની વિધિસરની કચેરી શરૂ કરી અને જેમાં તેમણે જાતમહેનતે એકત્ર કરેલા આશરે વીસહજાર શબ્દોથી આ કોશની શરૂઆત કરી. ૨૫મી ઓગસ્ટ 1944ના રોજ તેમણે 902 પાનાંનો પ્રથમ ભાગ પ્રસિદ્ધ કર્યો અને ત્યારબાદ દર એક-દોઢ વર્ષના સમયગાળે એક એક ભાગ પ્રસિદ્ધ કર્યો. 9મી માર્ચ 1955ના રોજ નવમો અને અંતિમ ભાગ પ્રસિદ્ધ થયો હતો.

દુનિયાની કોઈપણ ભાષાના ઉત્તમ કોશની સરખામણીમાં સહેજપણ ઊણો ન ઉતરતો આ ગ્રંથ માત્ર શબ્દકોશ જ નહિ પણ જ્ઞાનકોશ ગણાયો છે. નવ ગ્રંથોના 9270 જેટલાં પૃષ્ઠોમાં આશરે 2,81,377 શબ્દો, તેના 8,21,832 અર્થો અને 28,156 જેટલા રૂઢિપ્રયોગોને સમાવવામાં આવ્યા છે. શબ્દભંડોળ અને અર્થભંડોળની દૃષ્ટિએ એ અતુલનીય છે. વાસ્તવમાં આપણી ગુજરાતી ભાષામાં આટલા બધા શબ્દો છે તેની સૌ પ્રથમ વાર જાણ જ આ કોશ દ્વારા વિશ્વને થઈ. તેથી જ ભગવદ્ગોમન્ડલને વિવિધ વિશેષણો જેવાં કે, 'જ્ઞાનનો ધૂધવતો શબ્દસાગર', 'ગુજરાતી ભાષાનો સંસ્કૃતિગ્રંથ', 'વિશ્વકોશ', 'ગુજરાતી ભાષાની અસ્મિતા', 'સર્વજ્ઞાન સંગ્રહ' અને 'સમૃદ્ધિનો સાગર' જેવા શબ્દોથી નવાજવામાં આવેલ છે.

'ભગવદ્ગોમન્ડલ' એ એક એવો ઉત્કૃષ્ટ કલાનો માહિતીકોશ કે જ્ઞાનકોશ છે કે જેમાં ધર્મ, સાહિત્ય, કલા, વાણિજ્ય, વિજ્ઞાન, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને જીવનવ્યવહારનાં બધાં જ પાસાંઓને સમાવી લીધાં છે. દા.ત. આપણે 'કલા' શબ્દને ભગવદ્ગોમન્ડલમાં તપાસીએ તો 'કલા' શબ્દ સાથે તેના 62 અર્થ, 54 કલાનાં નામ, શિલ્પશાસ્ત્રની 64 કલાનાં નામ એવી વિવિધ તેમ જ વિસ્તૃત માહિતી આપી છે. જ્યારે આંખ શબ્દનું 6 પૃષ્ઠમાં વિસ્તૃત વિવરણ આપેલ છે. આમ, કોઈપણ શબ્દનાં ફક્ત અર્થ જ નહિ; પરંતુ તેનાં ઉચ્ચાર, વ્યુત્પત્તિ, વ્યાકરણ, અર્થ, રૂઢિપ્રયોગ, ઉદાહરણ અને જરૂર પડે ત્યારે ચિત્રો, કોષ્ટકો વગેરે દ્વારા માહિતીને સચોટ રીતે રજૂ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

આમ, છઠ્ઠીસ વર્ષના અથાક પરિશ્રમ બાદ દળદાર એવા નવ ભાગનું પ્રકાશન કાર્ય પૂર્ણ થયું. આ પ્રકાશન પાછળ તેમણે લગભગ સાડાપાંચ લાખ રૂપિયા ખર્ચ કર્યો હતો. અમૂલ્ય એવા આ નવ ગ્રંથની કિંમત તે સમયે 545 હતી પરંતુ રાજ્યાશ્રયને કારણે તે 146 રૂપિયામાં પ્રાપ્ત થતી હતી. ગુજરાતી ભાષાના એક સમૃદ્ધ અને મહત્વના જ્ઞાનકોશ તરીકે "ભગવદ્ગોમન્ડલ" અદ્વિતીય છે. જ્ઞાનના અમૂલ્ય વારસાને સાચવી તેમ જ લોકોને સુલભ રીતે માહિતી મળી શકે તે માટે જે જહેમત ઉઠાવી તે માટે શ્રી ભગવતસિંહજીને કોટિ કોટિ વંદન.

ડિજિટલ ભગવદ્ગોમન્ડલ :

ગુજરાતી ભાષાના અનેક કોશો આપણને ઉપલબ્ધ છે. પરંતુ 'ભગવદ્ગોમન્ડલ' કોશ એના શબ્દો, અર્થો, ઉપયોગો અને બીજી અનેક બાબતોથી પોતાની એક આગવી અસ્મિતા જાળવી રહ્યો છે. આજે પણ જ્યારે કોઈ ભાષાપ્રેમી કે કોશકારને કોઈ શબ્દ કે અર્થ એ સાર્થ, બૃહદ્ કે નર્મકોશમાં ન મળે ત્યારે તે ભગવદ્ગોમન્ડલની સહાય લે છે અને તેમાં શબ્દ કે અર્થ મળી રહેતાં ભાવક પર પ્રસન્નતાની લહેરખી છવાઈ જાય છે.

શ્રી. રતિલાલ ચંદરયાએ પણ તેમના સંગ્રહાયેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી તેમાંથી શબ્દકોશ બનાવવાનું સને 1975ની આસપાસ શરૂ કર્યું. ત્યાર પછી 1986માં ભગવદ્ગોમન્ડલનું પુનર્મુદ્રણ થયું. તે ખબર મળતાં જ તેમણે સંપૂર્ણ સેટ લંડનમાં વસાવી લીધો હતો. આ રત્નમણિ તેમના હાથમાં આવતાં જ તેમણે મનોમન સંકલ્પ કર્યો હતો કે, તેમણે આદરેલું 'લેક્સિકોન'નું કામ પૂરું થાય કે તરત આખિઆખા 'ભગવદ્ગોમન્ડલ શબ્દકોશ'ને પણ તેમના જીવનકાળ દરમિયાન જ તેમના 'ગુજરાતીલેક્સિકોન'માં ઉતારી લેવો.

આ ભગીરથ કામ યુનિકોડ ફોન્ટ આવતાં સાર્થક અને તેવું તેમને લાગ્યું, તેથી ગુજરાતી ભાષાના અમૂલ્ય એવા જ્ઞાનકોશને ડિજિટલાઈઝ કરવાના આ ભગીરથ કામનું 'ગુજરાતીલેક્સિકોન' બીડું ઝડપ્યું. વિશ્વના કોઈ પણ ખૂણે રહેતો માનવી આ જ્ઞાનસંગ્રહની માહિતી અને તેની મહત્તા જાણી શકે અને તેના રોજિંદા જીવનમાં સરળતાથી તેનો વિનિયોગ કરી શકે તે માટે આ કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું.

શ્રી. રતિલાલ ચંદરયા અને 'ગુજરાતીલેક્સિકોન' ટીમના સમિતિ સભ્યોએ આ કાર્યને પૂર્ણ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. સૌ પ્રથમ ગોંડલ મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી આ કોશને ડિજિટલાઈઝ કરવાની મંજૂરી મેળવી. જૂની હસ્તપ્રતો તપાસી નવેનવ ભાગનું ઝીણવટથી અધ્યયન કર્યું. તજજ્ઞો પાસેથી માર્ગદર્શન મેળવી આ કાર્યની શુભ શરૂઆત તા. 18-04-2008 ને મહાવીર જયંતીના દિવસે કરવામાં આવી. ડેટા એન્ટ્રી માટે એડિટિંગ સોફ્ટવેરની રચના કરવામાં આવી. ડેટા એન્ટ્રીમાં કુશળ એવા ઓપરેટરો પાસેથી એ એન્ટ્રી કરાવવામાં આવી. તે ડેટા એન્ટ્રીને પ્રૂફરીડરો પાસે ચકાસણી અર્થે મોકલવામાં આવી. પ્રૂફરીડરોએ ચકાસેલી એન્ટ્રીની ભાષાનિષ્ણાતે પુનઃચકાસણી કરી. જે કોઈ ક્ષતિ રહી ગઈ હોય તો તેને સુધારી લેવામાં આવી. આમ, આ રીતે નવેનવ ભાગનું કામ હાથ ધરવામાં આવ્યું અને 11 માસના ટૂંકા ગાળામાં આ કાર્ય પૂર્ણ કર્યું. કોશ પ્રમાણે એન્ટ્રીને સાર્ટ પર મૂકવા એક ખાસ પ્રકારની એપ્લિકેશન બનાવવામાં આવી. જેમાં સમગ્ર માહિતીને સંગૃહિત કરવામાં આવી રહી છે. ટૂંક સમયમાં જ આપ સૌ ભગવદ્ગોમન્ડલને ઇન્ટરનેટ પર જોઈ શકશો. તદુપરાંત તમે તેને સીડી માધ્યમથી પણ મેળવી શકશો. વળી, તમે ભગવદ્ગોમન્ડલનાં સમગ્ર પૃષ્ઠોને પણ એનીમેટેડ ફોર્મમાં જોઈ શકશો અને તે પણ તદ્દન નિ:શુલ્ક !



80 વર્ષની જૈફ વયે સતત કાર્યરત રહી ભગવતસિંહજીએ શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક ભોગ આપી ગુજરી ગિરાને એક અમૂલ્ય મહિમામુકુટથી શણગારવાનો મહાન પ્રયાસ કર્યો હતો. તે જ રીતે શ્રી રતિલાલ ચંદરયા પણ 87 વર્ષની જૈફ વયે ગુજરાતી ભાષા વિશે સતત ચિંતિત છે. તેમનો માતૃભાષા પ્રત્યેનો આ પ્રેમ વિરલ છે. આજના કોમ્પ્યુટર યુગમાં આધુનિક ટેકનોલોજીના માધ્યમથી, ગુજરાતી શબ્દકોશ અને અન્ય માહિતીને સંગૃહિત કરવાનો અને તેને લાખો લોકો સુધી મફત પહોંચાડવા માટેનો તેમણે એક યજ્ઞનો- જ્ઞાનયજ્ઞનો પ્રારંભ કર્યો જે 'ગુજરાતીલેક્સિકોન' નામથી પ્રચલિત છે.

'ગુજરાતીલેક્સિકોન' ટીમ દ્વારા ગુજરાતીલેક્સિકોન સાઈટની ત્રીજા વર્ષની પૂર્ણાહુતિ પ્રસંગે આ સાઈટને નવા રૂપરંગ સાથે રજૂ કરવામાં આવી છે. જેમાં ગુજરાતી-ગુજરાતી શબ્દકોશ, ગુજરાતી-અંગ્રેજી શબ્દકોશ, અંગ્રેજી-ગુજરાતી શબ્દકોશ, વિરુદ્ધાર્થી શબ્દકોશ, રૂઢિપ્રયોગ, કહેવતો, પર્યાયવાચી શબ્દો, શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ વગેરે જેવાં અનેક પાસાંઓને આવરી લીધાં છે. 'ગુજરાતીલેક્સિકોન'ની પ્રથમ આવૃત્તિને તૈયાર કરી પ્રજા સમક્ષ મૂકવામાં 20 વર્ષનો સમય લાગ્યો, વિદ્યાપીઠના સાર્થજ્ઞડણીકોશ પ્રોજેક્ટને પૂર્ણ કરવામાં 2 વર્ષ લાગ્યાં, જ્યારે 'ભગવદ્ગોમંડલ'ના સાગર સમા કાર્યને પૂર્ણ થતાં માત્ર 11 માસનો જ સમય લાગ્યો છે. 'લેક્સિકોન'ના ગુજરાતી-ગુજરાતી શબ્દકોશની સમગ્ર પ્રવિષ્ટિની ચકાસણીનું કાર્ય ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના કોશ વિભાગે કરી આપ્યું છે અને તેમાંની શબ્દ-પ્રવિષ્ટિ તથા અન્ય માહિતી સાચી છે તેનું પ્રમાણપત્ર પણ ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ દ્વારા 'ગુજરાતીલેક્સિકોન'ને આપવામાં આવ્યું છે.

વળી તેમાં દર અઠવાડિયે પ્રસિદ્ધ થતી શબ્દાર્થ કોયડાની રમત રમવાની પણ મઝા આવી જાય છે. આ ઉપરાંત સાહિત્ય વાચન-રસિયાઓને માટે પણ વિવિધ સાહિત્યિક સામયિકો 'ગુજરાતી લેક્સિકોન' સાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે. આ ઉપરાંત બીજા અનેક નાનામોટા ફેરફારો તમે સાઈટની રૂબરૂ મુલાકાત લઈ, જાણી અને માણી શકો છો. 'ગુજરાતીલેક્સિકોન'નું ધ્યેય માત્ર આટલું જ નથી; પરંતુ ભાષાના વિવિધ એકમોને સમાવવા માટે તે હંમેશાં કાર્યરત રહે છે. ટૂંક સમયમાં જ આપને આ માહિતીથી વાકેફ કરવામાં આવશે.

કહેવત છે - 'જય જય ગરવી ગુજરાત. જ્યાં જ્યાં વસે ગુજરાતી; ત્યાં ત્યાં વસે સદા કાળ ગુજરાત'; ત્યાં હવે આપણે કહી શકીશું કે, 'જ્યાં જ્યાં વસે એક ગુજરાતી કોમ્પ્યુટર સાથે; ત્યાં સદાકાળ ગુજરાતીલેક્સિકોન' .

.....'જય ગુજરાતી'

સંકલનકાર:

અશોક કરણિયા - [ashok.karania@magnettechnologies.com](mailto:ashok.karania@magnettechnologies.com)

ઉત્તમ ગજ્જર - [uttamgajjar@hotmail.com](mailto:uttamgajjar@hotmail.com)

મૈત્રી શાહ - જાગૃતિ દેસાઈ અને સમગ્ર 'લેક્સિકોન ટીમ' - January 23, 2009

સંદર્ભગ્રંથ - 'ભગવદ્ગુણભંડાર'

# SHOWCASE OF BHAGWADGOMANDAL WORDS

[www.Bhagwadgomandal.com](http://www.Bhagwadgomandal.com)

વહાણ વિ.

જહાજ;

બારક્કસ;

નાવ;

મોડી હોડી;

મછવો;

નોંકા;

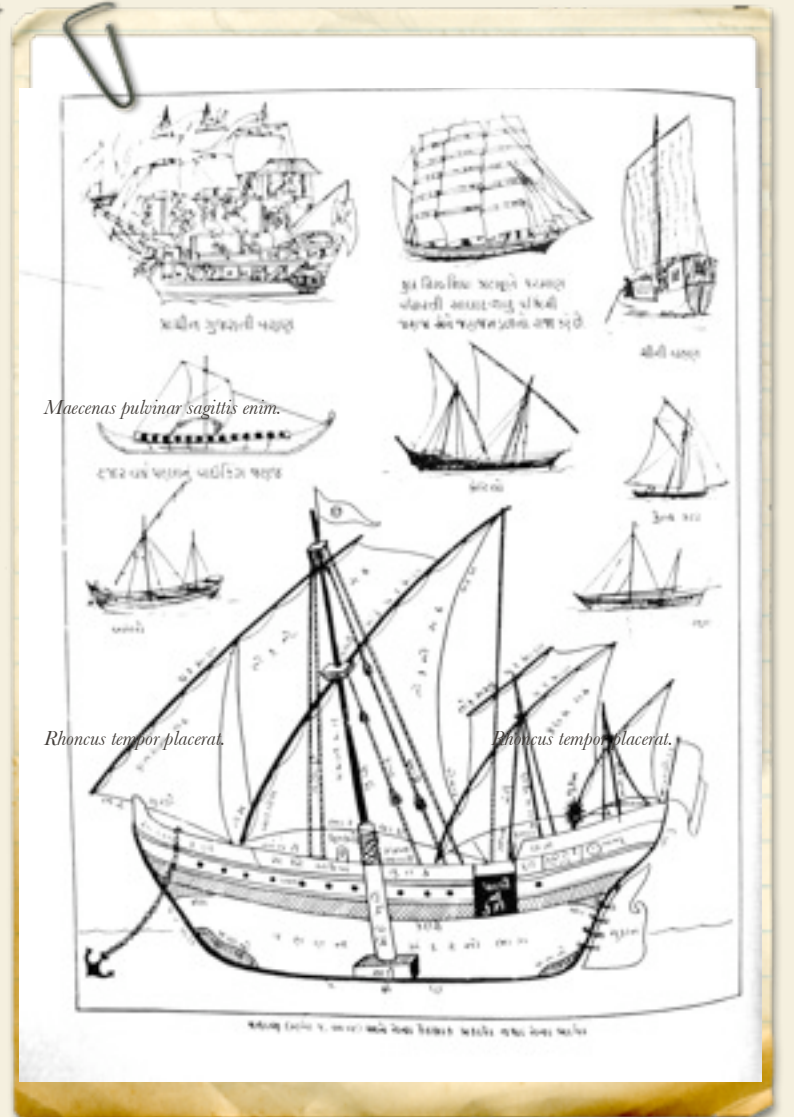
તરણિ;

તરી;

નોં;

દરિયામાં મુસાફરી કરવા માટેનું મોટું સાધન.

તેની જુદી જુદી જાતો છે. જૂના વખતમાં ઈજીપ્તના લોકો મોટા વહાણ બાંધનારા હતા. તેઓનાં વહાણો હલેસાં અને સઢથી ચાલતાં તથા ભૂમધ્ય અને રાતા સમુદ્રમાં ફરતાં. ચીના અને હિંદુઓ બીજા દેશ સાથે



વધેલા વેપાર માટે પણ વહાણ વાપરતા. ૧૬મા સૈકા પછી વહાણના આકારમાં ઘણો ફેર પડવા માંડ્યો. હીરો નામના રાજને માટે આર્કિમીડીઝે જે વહાણ બનાવ્યું હતું તે હાલના બાદશાહી વહાણોને ટક્કર મારે તેવું હતું. ૫૦ લશ્કરી બારકસો બંધાય તેટલું લાકડું તેમાં વપરાયું હતું. અંદર દરબારી ખાણને માટે મોટા ઓરડાઓ હતા. મીઠા પાણીની માછલીઓ નાખી મૂકવાને ટાંકીઓ હતી. તબેલાઓ, નહાવાના ઓરડાઓ, સૂવા બેસવાના પોતાને તેમ જ દરબારીઓ માટે વિશાળ ઓરડા હતા. વળી વીનસદેવને અર્પણ કરેલું દેવળ પણ હતું. ઈ. સ. ૧૮૦૨ સુધી ઈંગ્લંડને સારૂ વહાણ ને લડાયક વહાણ હિંદુસ્તાનમાં બંધાતાં અને હિંદી વહાણ બાંધનાર પાસેથી ઈંગ્લંડ નક્શા અને નમૂના ઉછીના લેતું. વહાણની ઘણી જાતો છે. જેમકે, (૧) મછવા (૨) પડાવ (૩) બતેલા (૪) ઢઉ અથવા બગલા (૫) દીંગી (૬) કોટીઓ (૭) ફતેમારી (૮) ગંજે (૯) નાવડી અથવા હોડી (૧૦) લોધીઆ. આ જાણીતી ૧૦ જાત ઉપરાંત બીજી ઘણી જાત થાય છે. જેમકે, (૧) વડસફર (૨) બેડી (૩) ઠોણા (૪) વેગડા (૫) સિલ્લા (૬) આવત્તા (૭) ખુરપા વગેરે.

### જ. રૂઢિપ્રયોગ

૧. બાપનું વહાણ અને બેસવાની તાણ = બંધો કારભાર પોતાના હાથમાં હોવા છતાં લાભ ન મળવો.
૨. વહાણ કમાવું = મોટો પરદેશી વેપાર ખેડવો; સારી કમાઈ કરવી; પુષ્કળ કમાવું; દરિયાઈ વેપાર કરવો.
૩. વહાણ ફાટવું = કોઈ વસ્તુ કે માણસો ઘણા જથ્થામાં આવવા લાગવાં.
૪. વહાણ બાંધવું = વહાણ ભાડે કરવું.
૫. વહાણનો કાગડો = અનન્ય આશ્રિત.
૬. વહાણમાં બેસવું = ના પક્ષમાં ભળવું; બીજા પક્ષમાં ભળવું.
૭. વહાણે ચડવું = વહાણની સફર કરવી; દરિયાઈ વેપાર કરવો; પરદેશમાં વેપાર કરવા જવું.

## ઘડિયાળ:

૧. [ સં. ઘટ્યાલય ] સ્ત્રી.;

ન.

કાળમાપક યંત્ર; વખતદર્શક

યંત્ર; વખત બતાવનારું યંત્ર;

ઘડી ગણી દેખાડનારું યંત્ર.

દિવસમાન ઘડીઓની

ગણતરીએ થતું હોવાથી જોશી

લોકો એક ઘડીના માન જેટલું

પાણી ભરાય એવું કે રેતી ગરે

એવું યંત્ર રાખતા. તે ઉપરથી

ઘડિયાળ નામ પડ્યું મનાય છે.

હાલ જેને ઘડિયાળ કહીએ

છીએ તે પશ્ચિમ તરફની

શોધનું એક કાલમાપક યંત્ર છે.

તેમાં અઢી ઘડીનો એક કલાક

થાય એવું માપ હોય છે અને

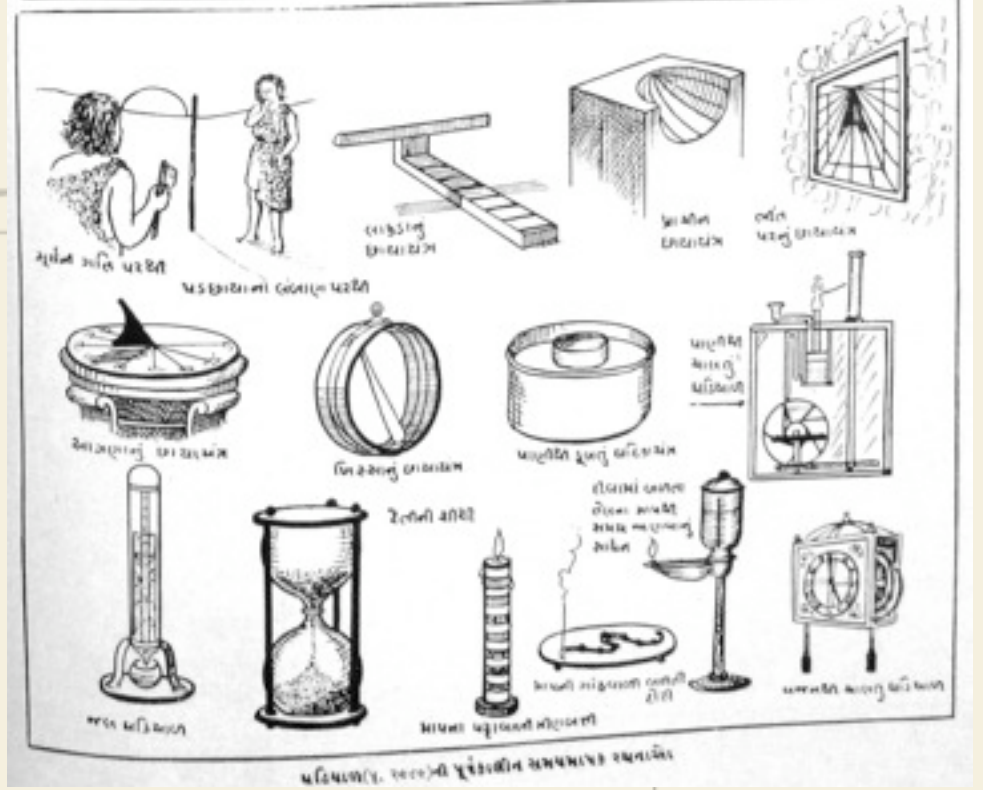
એવા બાર બાર કલાકના

માપની તેના ઉપર ગોઠવણ

કરેલી હોય છે. મધરાતથી

બપોર લગીના બાર અને

બપોરથી મધરાત લગીના બાર



મળીને ચોવીશ કલાકનું દિનમાન ગણાય છે. તેમાં કમાનથી ચક્કરો ફરે છે. ચક્કરોની ઉપર એક તાંબી રાખેલ હોય છે. તે તાંબી ઉપર ૧થી ૧૨ સુધી આંકડા પાડેલા હોય છે તાંબી ઉપર વળી બે કાંટા રાખેલ હોય છે. ને તે ચક્કર સાથે સંબંધવાળા હોય છે. નાનો કાંટો કલાક અને મોટો મિનિટ બતાવે છે. મોટો કાંટો આખો ગોળ ફરી રહે ત્યારે નાનો કાંટો બાર માંહેનું એક ઘર ચાલી થયેલો કલાક બતાવે છે. કેટલાંક ઘડિયાળમાં સેકન્ડ બતાવનાર એક ત્રીજો નાનો કાંટો જુદા ગોળ ચક્કમાં રાખવામાં આવે છે. કેટલાંક ઘડિયાળને એક દહાડાની અને કેટલીકને આઠ કે વધુ દહાડાની ચાવી આપવાની હોય છે. મોટાં ઘડિયાળને કલોક અને નાનાંને વોચ કહે છે.

ઘડિયાળો ૧૩મી સદીમાં જાણીતી હતી, પણ કદાચ તેથી પણ પહેલાં શોધાઈ હોય એમ મનાય છે. વેસ્ટમિન્સ્ટરમાં આવેલું 'બિગબેન' ઘડિયાળ બહુ મોટું છે, પણ તેના કરતાં પણ મોટું ઘડિયાળ લંડન એમ્બેન્કમેન્ટના મકાન ઉપર ચડાવવામાં આવેલું છે.

૨. સ્ત્રી.; ન કાંસાનો ગોળ સપાટ ઘંટ; ઝાલર; ઘડી.



## પગરખું

[ સં. પાદ ( પગ ) + રક્ષ ( બચાવવું ); પાદરક્ષક-પાયરકખ-પાયરકખઉ ]

ન.

પગનું રક્ષણ કરે એવું ચામડાનું ટૂંકું મોજું; ખાસડું; મોજડી; જોડો; ચાલતાં પગનું રક્ષણ થાય એવી ચામડાની બનાવટ; કાંટારખું; ઉપાન. ઘસાઈ ગયેલા જોડા ખાસડાં કે પગરખાં કહેવાય. ખાસડું તિરસ્કારમાં કે ક્રોધમાં બોલતાં વપરાય છે.



## ૩. ઢિપ્રયોગ

પગરખામાં પગ ઘાલવો-મૂકવો =

બરોબરી કરવી; હરીફાઈ કરવી; સરસાઈ કરવી;  
એકએકથી સરસ થવાની તજવીજ કરવી;  
ચડસાચડસી કરવી.

# COMPARISON OF DICTIONARIES

કલા

## Sarth

સ્ત્રી૦ - [સં.] -

કોઈપણ વસ્તુનો એક ભાગ (૨) ચંદ્રનો સોળમો ભાગ  
(૩) 'મિનિટ'; (ખૂણાના) અંશ ડિગ્રીનો સાઠમો ભાગ  
(ગ.) (૪) કાલમાન (પ) યુક્તિ; હિક્મત (૬) હુગ્ગર; કસબ  
(૭) સૌંદર્યયુક્ત રચના કે તેવી હિક્મત

## Bruhad

સ્ત્રી૦

અંશ, ભાગ. (૨) ચંદ્રનો પંદર તિથિઓમાંની પ્રત્યેક તિથિએ વધતો  
યા ઘટતો અંશ. (૩) સમયનું લગભગ એક મિનિટનું માપ. (૪)  
વર્તુલના ૩૬૦ અંશોમાંના પ્રત્યેક ભાગનો ૬૦મો ભાગ. (જ્યો.)  
(પ) (છંદમાં) માત્રા (પિં.). (૬) લલિત વિદ્યાને લગતી કોઈ પણ એક  
શક્તિ (એવી ૬૪ કળા કહી છે.) (૭) મોર પીંછાં ખોલી જે શોભા  
રચે છે તે. (૮) કસબ, 'આટ.' (૯) હિક્મત, યુક્તિ. (૧૦) (લા.) કપટ

પું. ૧. ( પિંગળ ) એક જગણ અને ગુરુ મળી ચાર માત્રાનો એક સમવૃત્ત વર્ણમેળ; છંદ; નગાનિકા; કુમારિકા; નગા; નગણિકા; નગી; નગમિકા; જયા; નિર્ગલા; નગાલિકા. આ છંદ સુપ્રતિષ્ઠા છંદનો એક ભેદ છે.

પું. ૨. એક પ્રાચીન તોલ.

[ અ. ] પું. ૩. કિલ્લો; ગઢ.

પું. ૪. કોણીથી કાંડા સુધીનો ભાગ.

સ્ત્રી. ૫. અક્ષર; વર્ણ.

સ્ત્રી. ૬. અગ્નિનો એક ભાગ.

સ્ત્રી. ૭. અઢી પળનો સમય.

સ્ત્રી. ૮. અદ્ભુત શક્તિ. શાસ્ત્રોમાં જણાવેલ ચોસઠ પ્રકારની કલા નીચે પ્રમાણે છે: (૧) ગીત (ગાવું). (૨) વાદ્ય (બજાવવું). (૩) નૃત્ય (નાચવું). (૪) નાટ્ય (અભિનય કરવા). (૫) આલેખ્ય (ચીતરવું). (૬) વિશેષકચ્છેદ્ય (તિલકનો સંયો બનાવવો). (૭) તંડુલ-કુસુમાવલિ-વિકાર (ચોખા અને ફૂલોનો ચોક પૂરવો). (૮) પુષ્પાસ્તરણ (ફૂલોની સેજ બનાવવી). (૯) દશનવસનાંગરાગ (દાંત અને અંગોને રંગવાની વિધિ જાણવી). (૧૦) મણિભૂમિકાકર્મ (ઋતુને અનુકૂળ ઘર ચણવું). (૧૧) શયનરચના (પલંગ બિછાવવો). (૧૨) ઉદકવાદ્ય (જલતરંગ બજાવવું). (૧૩) ઉદકઘાત (ગુલાબદાની વાપરવાની વિદ્યા). (૧૪) ચિત્રયોગ (અવસ્થા પરિવર્તન કરવી એટલે કે જુવાનને બુદ્ધો કે બુદ્ધને જુવાન બનાવવો). (૧૫) માલ્યગ્રંથન વિકલ્પ (દેવપૂજને માટે કે પહેરવાને માટે માળા ગૂંથવી). (૧૬) કેશશેખરાપીડ યોજન (શિખર ઉપર ફૂલોથી અનેક જાતની રચના કરવી કે માથાના વાળમાં ફૂલ લગાવી ગૂંથવું). (૧૭) નેપથ્યયોગ (દેશકાળ અનુસાર વસ્ત્ર, આભૂષણ વગેરે પહેરવાં). (૧૮) કર્ણપત્ર ભંગ (કાને પહેરવા માટે કર્ણફૂલ વગેરે આભૂષણ બનાવવાં). (૧૯) ગંધયુક્તિ (સુગંધી પદાર્થ બનાવવાં). (૨૦) ઈંદ્રજાલ (જદુગીરીના પ્રયોગો). (૨૧) કૌયમારયોગ (કદરૂપાને સુંદર બનાવવું). (૨૨) ભૂષણ યોજના (ઘરેણાં પહેરવાની પદ્ધતિ). (૨૩) હસ્તલાઘવ (હાથની ચાલાકી). (૨૪) ચિત્રશાકાપૂષ્પભક્ષ્ય વિકાર ક્રિયા (અનેક જાતનાં શાક તથા માલપૂઆ વગેરે ખાવાના પદાર્થ બનાવવા). (૨૫) પાનકરસરાગાસવયોજન (અનેક જાતનાં શરબત, અર્ક અને શરાબ વગેરે બનાવવાં.) (૨૬) સૂચીકર્મ

(સીવવું). (૨૭) સૂત્રકર્મ (સીવણકામ). (૨૮) પ્રલેલિકા (બીજને બોલતો બંધ કરવા માટે ગૂંચવાણ ભરેલા પ્રશ્નો પૂછવા). (૨૯) પ્રતિમાલા (અંત્યાક્ષરી કહેવી). (૩૦) દુર્વાચકયોગ (કઠિન પદો અને શબ્દોના અર્થ કાઢવા). (૩૧) પુસ્તકવાચન (સ્પષ્ટ રીતે પુસ્તકનું વાચન કરવું). (૩૨) કાવ્યસમસ્યાપૂર્તિ (કવિતાની પાદપૂર્તિ કરવી). (૩૩) પટ્ટિકાવેત્રગણવિકલ્પ (દોરી કે નેતરથી ભરવું) . (૩૪) નાટિકાખ્યાયિકા-દર્શન (નાટક જોવું ને બતાવવું). (૩૫) તર્કકર્મ (દલીલ કરવી). (૩૬) તક્ષણ (સુતાર તથા કડિયાનું કામ). (૩૭) વાસ્તુવિદ્યા (ઘર બનાવવું). (૩૮) રૂપ્યરત્નપરીક્ષા (સોના, ચાંદી તથા રત્નોની પરીક્ષા). (૩૯) ધાતુવાદ (કાચી ધાતુ સાફ કરવી). (૪૦) મણિરાગજ્ઞાન (રત્નોના રંગ જાણવા). (૪૧) આકારજ્ઞાન (ખાણની વિદ્યા). (૪૨) વૃક્ષાયુર્વેદયોગ (વૃક્ષનું જ્ઞાન, ચિકિત્સા તથા રોપવાની વિધિ). (૪૩) મેષકુક્કુટલાવક્યુદ્ધ વિધિ (મરઘાં, કુકડાં લાવક વગેરે પક્ષીને લડાવવાની ક્રિયા). (૪૪) શુકસારિકા આલાપન (પોપટ, મેના પઢાવવાં). (૪૫) ઉત્સાહન (શરીર ચોળવું). (૪૬) અક્ષરમુષ્ટિકાકથન ( કરપલ્લવી). (૪૭) કેશમાર્જન (કુશળતાથી વાળ ઓળવા તથા તેલ નાખવું). (૪૮) મ્લેચ્છિતકલા વિકલ્પ (મ્લેચ્છ અથવા વિદેશી ભાષાઓ જાણવી). (૪૯) દેશી ભાષાજ્ઞાન (પ્રાકૃતિક બોલીઓ જાણવી). (૫૦) પુષ્પશકટિનિમિત્તજ્ઞાન (વાદળાં ગાજવાં, વીજળી ચમકવી વગેરે દેવી લક્ષણ જાણીને આગામી ભાખવી). (૫૧) યંત્રમાતૃકા (યંત્રનિર્માણ). (૫૨) ધારણમાતૃકા (સ્મરણશક્તિ વધારવી). (૫૩) પાઠ્ય (કોઈને બોલતું ગાતું સાંભળી તે પ્રમાણે બોલવું ગાવું). (૫૪) માનસી કાવ્યક્રિયા (મનમાં કાવ્ય કરીને શીઘ્ર કહેવું). (૫૫) ક્રિયાવિકલ્પ (ક્રિયાનો પ્રભાવ બદલવો). (૫૬) છલિતકયોગ (છલ કે ધૂર્તતા કરવી). (૫૭) અભિધાન કોષ (છંદોનું જ્ઞાન). (૫૮) વસ્ત્રગોપન (વસ્ત્રોની રક્ષા કરવી). (૫૯) દ્યુતવિશેષ (જુગાર રમવો). (૬૦) આકર્ષણક્રીડા ( પાસા વગેરે ફેંકવા). (૬૧) બાળક્રીડા કર્મ (બાળકને રમાડવું). (૬૨) વૈનાયકી વિદ્યાજ્ઞાન (વિનય, શિષ્ટાચાર, ઈલ્મ વગેરે કરવાં). (૬૩) વૈજયિકી વિદ્યાજ્ઞાન (જય મેળવવાને માટે જાણવાની ક્રિયા. જેમકે, શિકાર, લશ્કરી તાલીમ વગેરે). (૬૪) વૈતાલિકી વિદ્યાજ્ઞાન (રાગ, પાઘ, પરખ, નાડી, ન્યાય, તરવું, તંતરવું અને ચોરી કરવી).

સ્ત્રી. ૯. અંશ; નાનો ભાગ.

સ્ત્રી. ૧૦. ( ગણિત ) અંશનો ૬૦મો અને વર્તુળનો ૨૧૬૦૦મો ભાગ.

સ્ત્રી. ૧૧. ઈલમ; ઈલાજ; ઉપાય.

સ્ત્રી. ૧૨. એ નામની મણિદ્વિપની દેવી. તે ચોસઠ છે: પિંગલાક્ષી, વિશાલાક્ષી, સમૃદ્ધિ, વૃદ્ધિ, શ્રદ્ધા, સ્વાહા, સ્વધા, અભિખ્યા, માયા, સંજ્ઞા, વસુંધરા, ત્રિલોકધાત્રી, સાવિત્રી, ગાયત્રી, ત્રિદેશેશ્વરી, સુરૂપા,



બહુરૂપા, સ્કંદમાતા, અચ્યુતપ્રિયા, વિમલા, અમલા, અરૂણી, આરૂણી, પ્રકૃતિ, વિકૃતિ, સૃષ્ટિ, સ્થિતિ, સંહતિ, સંધ્યા, માતા, સતી, હંસી, મર્દિકા, વજ્રિતા, દેવમાતા, ભગવતી, દેવકી, કમલાસના, ત્રિમુખી, સપ્તમુખી, અન્યા, સુરાસુરમર્દિની, લંબોષ્ટી, ઊર્ધ્વકેશી, બહુશીર્ષા, વૃકોદરી, રથરેખા, શશિરેખા, ગગનવેગા, પવનવેગા, ભુવનપાલા, મદનાતુરા, અનંગા, અનંગમદના, અનંગમેખલા, અનંગકુસુમા, વિશ્વરૂપા, સુરાદિકા, ક્ષયંકરી, અક્ષોભ્યા, સત્યવાદિની, શુચિવ્રતા, ઉદારા અને વાગીશી.

સ્ત્રી. ૧૩. ( પુરાણ ) કર્દમ ઋષિની એ નામની દીકરી. તે મરીચિ પ્રજાપતિને પરણી હતી. તેનાથી તેને કશ્યપ તથા પૂર્ણિમા નામનાં બે સંતાન થયાં હતાં.

સ્ત્રી. ૧૪. કોઈ પણ વસ્તુનો એક ભાગ.

સ્ત્રી. ૧૫. કૌતુક; નવાઈ.

સ્ત્રી. ૧૬. ગતિનું એક માપ.

પ્રાચીન	અર્વાચીન
૧૬ કલા = ૧ બિંબ મધ્યકાલીન	૬૦ વિકલા = ૧ કલા
૩૦ કલા = ૧ રાશિ	૬૦ કલા = ૧ અંશ
૧૧ રાશિ = ૧ વલય	૩૦ અંશ = ૧ રાશિ
	૧૨ રાશિ = ૧ ચક્ર

સ્ત્રી. ૧૭. ( સંગીત ) ગાવા તથા વગાડવામાં ધ્વનિનું પ્રમાણ. તેના બે પ્રકાર: સૂક્ષ્મકલા અને સ્થૂલકલા.

સ્ત્રી. ૧૮. ચંદ્રનો સોળમો ભાગ. ચંદ્રની સોળ કળા: ૧. અમૃતા, ૨. માનદા, ૩. પૂષા, ૪. પુષ્ટિ, ૫. તુષ્ટિ, ૬. રતિ, ૭. ધૃતિ, ૮. શશની, ૯. ચંદ્રિકા, ૧૦. કાંતિ, ૧૧. જ્યોત્સ્ના, ૧૨. શ્રી, ૧૩. પ્રીતિ, ૧૪. અંગદા, ૧૫. પૂર્ણા, ૧૬. પૂર્ણામૃતા. પુરાણમાં લખ્યું છે કે ચંદ્રમાં અમૃત છે. તેને દેવતાઓ પીએ છે. શુકલપક્ષમાં ચંદ્રમાં કલાએ કરીને વધતો જાય છે અને પૂર્ણિમાને દિવસે તેની સોળ કળા પૂર્ણ થાય છે. કૃષ્ણપક્ષમાં તેનું એકઠું કરેલું અમૃત કલા કરીને નીચે પ્રમાણે દેવતાઓ પીએ છે: પહેલી કળાને અગ્નિ, બીજીને સૂર્ય, ત્રીજીને વિશ્વે દેવા, ચોથીને વરુણ, પાંચમીને વષટ્કાર, છઠ્ઠીને ઈંદ્ર, સાતમીને દેવર્ષિ, આઠમીને

અજ્ઞએકપાત, નવમીને યમ, દશમીને વાયુ, અગિયારમીને ઉમા, બારમીને પિતૃગણ, તેરમીને કુબેર, ચૌદમીને પશુપતિ, પંદરમીને પ્રજાપતિ અને સોળમી કળા અમાવાસ્યાને દિવસે પાણી અને ઔષધિઓમાં પ્રવેશ કરી જાય છે, જે ખાવાપીવાથી પશુઓમાં દૂધ થાય છે. દૂધમાંથી ઘી થાય છે અને આહુતિ દ્વારા ઘી ચંદ્રમા સુધી પહોંચે છે.

સ્ત્રી. ૧૯. ચંદ્રભાગામાં રહેલી એ નામની દેવીની પીઠ.

સ્ત્રી. ૨૦. ચોપન વાયુતત્ત્વ દેવતા માંહેની એક. જુઓ વાયુતત્ત્વ દેવતા.

સ્ત્રી. ૨૧. ( તાંત્રિક ) છત્રીસ તત્ત્વ માંહેનું આઠમું તત્ત્વ. જુઓ અષ્ટાંગ.

સ્ત્રી. ૨૨. છળ; કપટ.

સ્ત્રી. ૨૩. જનકીની એક સખીનું નામ.

સ્ત્રી. ૨૪. જીભ.

સ્ત્રી. ૨૫. જ્ઞેજનનો ઓગાણીસમો ભાગ.

સ્ત્રી. ૨૬. ઝિહ્વી; અસ્તર; પડ.

સ્ત્રી. ૨૭. ( સંગીત ) તાલનાં છ મુખ્ય અંગ માંહેનું ચોથું અંગ.

સ્ત્રી. ૨૮. તેજ; કાંતિ.

કલા પાડવી-કલાની ઝાંખી થવી = દેહની કાંતિ ઓછી કરવી; તેજ કમી થવું.

સ્ત્રી. ૨૯. ત્રીસની સંખ્યા.

સ્ત્રી. ૩૦. ધર્મપુરુષાર્થમાં જણાવેલ બત્રીસ ક્રિયા માંહેની દરેક. તે નીચે પ્રમાણે છે: ધ્યાન, આવાહન, પાઘ, અર્ધ્ય, આચમન, આસન, મધુપર્ક, સ્નાન, નિરાંજન, વસ્ત્ર, ઉપવીત, ભૂષા, દર્પણ, ગંધ, પુષ્પ, ધૂપ, નૈવેદ્ય,

પાનીય, ફલ, તાંબૂલ, અનુલેપ, પુષ્પહાર, ગીત, વાદ્ય, નૃત્ય, હવન, દક્ષિણા, પ્રદક્ષિણા, નમસ્કાર, સ્તુતિ અને વિસર્જન.

સ્ત્રી. ૩૧. નૃત્યનો એક ભેદ.

સ્ત્રી. ૩૨. નૌકા; હોડી.

સ્ત્રી. ૩૩. પાણી ભરવાનો ઘડો.

સ્ત્રી. ૩૪. પુરુષના દેહના સોળ અંશ માંહેનો દરેક. તે ઉપનિષદમાં નીચે પ્રમાણે વર્ણવેલ છે: ૧. પ્રાણ, ૨. શ્રદ્ધા, ૩. વ્યોમ, ૪. વાયુ. ૫. તેજ, ૬. જળ, ૭. પૃથિવી, ૮. ઈન્દ્રિય, ૯. મન, ૧૦. અન્ન, ૧૧. વીર્ય, ૧૨. તપ, ૧૩. મંત્ર, ૧૪. કર્મ, ૧૫. લોક અને ૧૬. નામ.

સ્ત્રી. ૩૫. બહાનું.

સ્ત્રી. ૩૬. બે આંગળનું માપ.

સ્ત્રી. ૩૭. બોલતાં ૧/૧૬ માત્રા જેટલો કાળ લાગે એવો સંગીતનો સ્વર; કલાસ્વર.

સ્ત્રી. ૩૮. ભગવાનનો એક અવતાર.

સ્ત્રી. ૩૯. ( પિંગળ ) માત્રા; લઘુવર્ણ. તેમાં એક જ માત્રા હોય છે.

સ્ત્રી. ૪૦. મિનિટ; બે પળનો સમય. કમળની સો પાંખડી એક ઉપર એક ગોઠવી, તેમાં ઉપરથી નીચે સુધી સોય એવી રીતે ભોંકવી કે બધી પાંખડી ભોંકાઈ જાય. એ પ્રમાણે દરેક પાંખડીને વીંધતાં જે વખત લાગે તેને ક્ષણ કહે છે. એ પ્રમાણે ૪૦૯૬ ક્ષણનો વખત તે કલા કહેવાય છે.

સ્ત્રી. ૪૧. મોટી ચીસ.

કલા પાડવી = જાહેર કરવું.

સ્ત્રી. ૪૨. મોર પક્ષીએ ઊભાં કરલે પોતાનાં પીછાં.

કલા કરવી = (૧) મોરે કળા ચડાવવી. (૨) યુક્તિ રચવી; ઈલાજ કરવો. (૩) શોભા બનાવવી; કાંતિ પ્રસારવી.

સ્ત્રી. ૪૩. યજ્ઞના ત્રણ પૈકી કોઈ અંગ. મંત્ર, દ્રવ્ય અને શ્રદ્ધા એ ત્રણ યજ્ઞનાં અંગ અથવા કલા છે.

સ્ત્રી. ૪૪. યંત્ર.

સ્ત્રી. ૪૫. ( જ્યોતિષ ) રાશિના ત્રીશમા ભાગનો સાઠમો ભાગ.

સ્ત્રી. ૪૬. વિદ્યા. શિલ્પસંહિતામાં નીચે પ્રમાણે ચોસઠ કલા વર્ણવેલી છે: (૧) સીરાધ્યાકર્ષણ, (૨) વૃક્ષારોહણ, (૩) યાવાદિક્ષુવિકાર, (૪) વેણુતૃણાદિકૃતિ, (૫) ગજશ્વસ્વારથ્ય, (૬) દુગ્ધદોહવિકાર, (૭) ગતિશિક્ષા, (૮) પલ્યાણક્રિયા, (૯) પશુચર્માગનિર્હાર, (૧૦) ચર્મમાર્દવક્રિયા, (૧૧) ક્ષુરકર્મ, (૧૨) કંચુકાદિસીવન, (૧૩) ગૃહભાંડાદિમાર્જન, (૧૪) વસ્ત્રસંમાર્જન, (૧૫) મનોનુકૂલસેવા, (૧૬) નાના દેશીય વર્ણલેખન, (૧૭) શિશુસંરક્ષણ, (૧૮) સુયુક્ત તાડન, (૧૯) શય્યાસ્તરણ, (૨૦) પુષ્પાદિગ્રથન, (૨૧) અન્નપાયન, (૨૨) જલવાયવગ્નિસંયોગ, (૨૩) રત્નાદિસદ્સદ્જ્ઞાન, (૨૪) ક્ષારનિષ્કાસન, (૨૫) ક્ષારપરીક્ષા, (૨૬) સ્નેહનિષ્કાસન, (૨૭) ઈષ્ટિકાદિભાજન, (૨૮) ધાત્વૌષધીના સંયોગ, (૨૯) કાયપાત્રાદિકરણ, (૩૦) લોહાભિસાર, (૩૧) ભાંડક્રિયા, (૩૨) સ્વર્ણાદિતાયાત્મ્યદર્શન, (૩૩) મકરંદાદિકૃતિ, (૩૪) સંયોગધાતુજ્ઞાન, (૩૫) બાહ્યાદિભિર્જલતરણ, (૩૬) સૂત્રાદિચ્છેદકરણ, (૩૭) પટબંધન, (૩૮) નૌકાનયન, (૩૯) સમભૂમિક્રિયા, (૪૦) શિલાચાર્યા, (૪૧) વિવરકરણ, (૪૨) વૃતખંડબંધન, (૪૩) જલબંધન, (૪૪) વાયુબંધન, (૪૫) શકુંતશિક્ષા, (૪૬) સ્વર્ણલેપાદિસત્ક્રિયા, (૪૭) ચર્મકૌષેયવારક્ષ્યકાર્પસાદિપટબંધન, (૪૮) મૃત્સાધન, (૪૯) તૃણાદ્યાચ્છાદન, (૫૦) ચર્ણોપલેપા, (૫૧) વર્ણકર્મ, (૫૨) દારુકર્મ, (૫૩) મૃત્કર્મ, (૫૪) ચિત્રાદ્યાલેખન, (૫૫) પ્રતિમાકરણ, (૫૬) તલક્રિયા, (૫૭) શિખરકર્મ, (૫૮) મલ્લયુદ્ધ (૫૯) શસ્ત્રસંધાન, (૬૦) અસ્ત્રનિપાતન, (૬૧) વ્યૂહરચના, (૬૨) શલ્યાદતિ, (૬૩) વ્રણવ્યાધિનિરાકરણ, (૬૪) વનોપવનરચના.

સ્ત્રી. ૪૭. ( પુરાણ ) વિભીષણની મોટી દીકરી. એ વારંવાર અશોકવનમાં જઈ સીતાને રામના કુશળ વર્તમાન કહેતી.

સ્ત્રી. ૪૮. વૃદ્ધિ.



સ્ત્રી. ૪૯. વ્યાજનું ધન.

સ્ત્રી. ૫૦. શક્તિ; સામથૂર્ય

સ્ત્રી. ૫૧. શરીરની ગરમીથી પાકતો ધાતુનો ભીનાશવાળો ભાગ; શરીરમાં રહેલ એક ધાતુ; ક્ષેદ.

સ્ત્રી. ૫૨. શિવની શક્તિ.

સ્ત્રી. ૫૩. શોભા.

સ્ત્રી. ૫૪. સમયનું એક માપ; ક્ષણનો ત્રીશમો ભાગ.

૧૮ નિમિષ = ૧ કાષ્ઠા

૩૦ કાષ્ઠા = ૧ કલા

૪૦ કલા = ૧ નાડિકા

સ્ત્રી. ૫૫. સૂર્યનાં ૧૦૮ માંહેનું એક નામ.

સ્ત્રી. ૫૬. સૂર્યનો બારમો ભાગ. વર્ષની બાર સંક્રાંતિના વિચારથી સૂર્યનાં બાર નામ છે. તેના તેજને કલા કહે છે. તે બાર કલાનાં નામ: ૧. તપિની, ૨. તાપિની, ૩. ધૂમ્રા, ૪. મરીચિ, ૫. જ્વાલિની, ૬. રુચિ, ૭. સુપુમણા, ૮. ભોગદા, ૯. વિશ્વા, ૧૦. બોધિની, ૧૧. ધારિણી અને ૧૨. ક્ષમા.

સ્ત્રી. ૫૭. સોનાના એક સિક્કાનું નામ; શહેનશાહ અકબરના સમયનો સોના કે ચાંદીનો એક સિક્કો. તે ઈલાહીથી ૧/૮ હતો અને તેની બંને બાજુ ઉપર જંગલી ગુલાબનાં ફૂલ હતાં. ચાંદીનો સિક્કો ચોખ્ખાકાર હતો. તે જબાલી રૂપિયાની ૧/૧૬ની બરાબર હતો.

સ્ત્રી. ૫૮. સોળની સાંકેતિક સંખ્યા.

સ્ત્રી. ૫૯. સૌંદર્યયુક્ત રચના કે તેવી હિક્મત.

સ્ત્રી. ૬૦. સ્ત્રીરજ.

સ્ત્રી. ૬૧. ( યોગ ) હઠયોગમાં રહેલી કુંડલિની શક્તિ.

સ્ત્રી. ૬૨. હુન્નર; કસબ. જુદા જુદા લોકોની જુદી જુદી કલાઓ માનવામાં આવે છે. જેમકે, વાણિયાની ૬૪, સ્ત્રીની ૫૨, વેશ્યાની ૬૪, ગણિકાની ૩૬, કાયસ્થની ૧૬, દરિદ્રની ૧૨, જુગારીની ૧૬, મદની ૩૨, ગવૈયાની ૧૨, સોનીની ૬૪, ચોરની ૩૬, મદ્યપીની ૧૬, કામીની ૬૪, દીવાનની ૧૬, ધુતારાની ૬૪, ગૃહસ્થની ૨૫, યોગની ૨૩, ધર્મની ૬૪.

### ખાસ નોંધ

૧. 'ભગવદ્ગોમંડલના જે શબ્દો અહીં આપ્યા છે તેની જોડણી મૂળ ગ્રંથની જોડણી પ્રમાણે જ રાખી છે.'
૨. 'સોફ્ટવેરની મર્યાદાને કારણે કેટલાક જોડાક્ષરો મૂળરૂપે આવી શક્યા નથી' તેટલી નોંધ લેવા વાચકોને વીનંતી..

## GL : પ્રતિભાવો

"એકંદરે અત્યંત ઉપયોગી અને વપરાશ કરનારને સુવિધાજનક છે. "

ડૉ. ભોળાભાઈ પટેલ

"ટાંચાં સાધનો અને અનેક અડચણો વચ્ચે સ્પેલચેકરની કામગીરી ભાષાખેડુઓ માટે દીવાદાંડીરૂપ નીવડશે. "

પ્રા. ત્રિકમભાઈ પટેલ

"ભાષાના વિકાસમાં ખૂબ જ ઉપયોગી છે."

ડૉ. શ્રદ્ધાબહેન ત્રિવેદી

"ગુજરાતી ભાષાની સાચી જોડણી જોવા માટે જોડણીકોશની જરૂરિયાત રહેતી નથી એટલે કે સરસ સ્પેલચેકર ગુજરાતી ભાષાના વિદ્યાર્થી, સાહિત્યકાર અને લેખક માટે સમય બચાવનાર મહત્વની ચાવી છે. "

ડૉ. કીર્તિદા શાહ

"સાચું ગુજરાતી લખી શકવાનો વિશ્વાસ અને જોડણી શુદ્ધિની દિશામાં અતિ ઉપયોગી છે."

પ્રા. અશ્વિન ચૌહાણ

"ડિક્શનરી વિના ઝડપથી કાર્ય થતાં સમયની બચત થાય છે. ગુજરાતી સરસ સ્પેલચેકર એ ગુજરાતીભાષાની સાચી જોડણીને ટકાવી રાખવા માટેનું સુંદર ગણનાપાત્ર માધ્યમ છે. "

ડૉ. નયના ચુડાસમા

"મદદ માર્ગદર્શિકા અને કી-બોર્ડની સુવિધા સારી છે."

પ્રા. પ્રલલાદભાઈ પટેલ

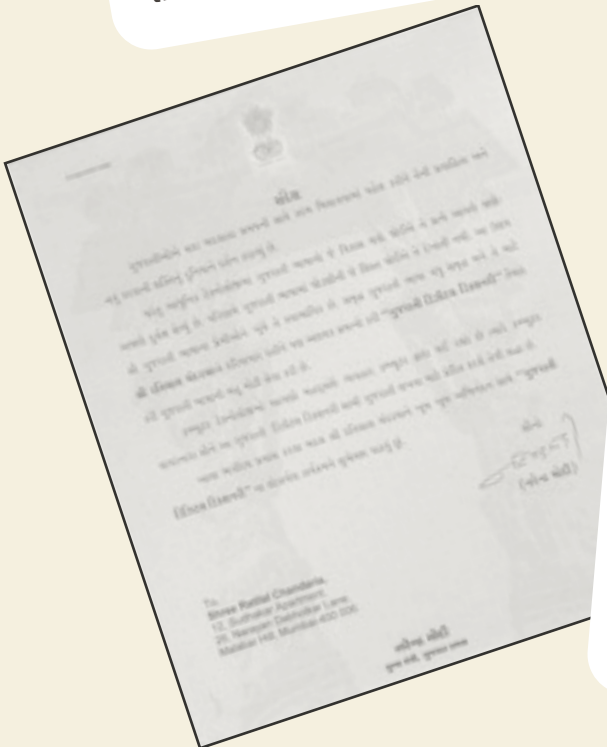
"બિનગુજરાતી લોકો પણ સહજતાથી સાચી જોડણીવાળો શબ્દ પારખી શકે છે."

ડૉ. તેજની મુનશી

# GUJARATI LEXICON SNAPSHOTS



**CM Narendra Modi Lauds Mission GL !**  
Shri Narendra Modi supports the GujaratiLexicon Project through a special preview on Jan 12, 2006.



**GujaratiLexicon Goes Live !**  
Shri Dhiraj Chawda's Collage of GujaratiLexicon Launch on Jan 13, 2006.



**In The Service of Maa Gujarati**  
Shri Ratilal Chandaria has dedicated nearly 25 years for the service of Gujarati language.



**1 Million Votes !**  
Shri Narendra Modi felicitates Shri R P Chandaria as GujaratiLexicon crosses 1 million mark.



**London Launch of GujaratiLexicon**  
Shri Dhiraj Chawda's Collage of GujaratiLexicon  
London Launch in July 2007.



**Sharing Knowledge**  
GujaratiLexicon Team regularly conducts training sessions for promoting usage of Gujarati IT Tools





## Contact Us !

AHMEDABAD	MUMBAI	MUMBAI
Magnet Technologies	Magnet Technologies	Chandaria Foundation
404 - 405, Soham - 2, Near Navrang School Six Roads, Navrangpura, Ahmedabad - 380 009	101 / 102, First Floor, Shivrise, Akurli Road, Kandivali (East), Mumbai - 400 101	12, Sudhakar Apartment, 26 Narayan Dhabolkar Marg, Malabar Hill, Mumbai - 400 006
+91-79-6513 5400 / 01	+91-22-4074 4800 / 4822 / 4845	+91-22-2363 4867

Email : [info@GujaratiLexicon.com](mailto:info@GujaratiLexicon.com)

[www.GujaratiLexicon.com](http://www.GujaratiLexicon.com)  
[www.Bhagwadgomandal.com](http://www.Bhagwadgomandal.com)